

SEPARATUM

UNIVERSITAS LIBERA UCRAINENSIS
Facultas Philosophica • Facultas Juris et Scientiarum
Socialium Oeconomicarumque

STUDIA T. 10

Symbolae in honorem
Volodymyri Janiw

КОЛЕКЦІЯ
АРКАДІЯ
ЖУКОВСЬКОГО

MONACHII 1983 MUNCHEN

ЗМІСТ — INHALT — CONTENTS — TABLE DES MATIÈRES

До 75-річчя проф. д-ра Володимира Янева (Олекса Горбач)	7—26
Wolodymyr Janiw zum 75. Geburtstag (Georg Stadtmüller)	27—32
Психологічні й соціологічні праці Володимира Янева (Григорій Васькович)	33—54
Володимир Янів як історик (Аркадій Жуковський)	55—70
Wolodymyr Janiw — esthète et essayiste (Cyrille Mytrowytch)	71—73
Володимир Янів — поет (рання творчість) (Дмитро М. Штогрин)	74—95
В'язнична лірика й балади Володимира Янева (Ігор Качуровський)	96—105
Бібліографія писань Володимира Янева (1929-1983)	106—131

I. ГУМАНІСТИЧНІ НАУКИ

Марко Антонович: Національні мотиви в поезії В. Голобородька	135—146
Мирослав Антонович: Дещо про українську церковну монодію та про назви знаменний і київський розспів	147—170
Rev. Petro V. T. Bilaniuk: T'mutorokań — The Forgotten Prin- cipality	171—181
Jurij Wojko-Blochyn: Die ideelle und ästhetisch-literarische Po- sition der Zeitschrift <i>Osnova</i> (1861-62)	182—188
Володимир Болюбаш: Переживання буття нації з погляду екзистенціальної феноменології	189—203
Олекса Вінтоняк: Церкви та монастирі в Україні в 18 ст. в описі акад. Й. А. Гюльденштедта	204—216
Ольга Вітошинська: Межова ситуація С. Васильченка	217—236
Анна М. Власенко-Бойцун: Огляд назвознавчих праць І. Франка	237—249
Jerzy A. Wojciechowski: „Solidarność“	250—258
George E. Nawryszkiewicz: Ukraine and the Concepts of the Three Romes	259—271
Edgar Hösch: Karl Marx in Rußland	272—282
Anna-Halja Horbatsch: Ukrainisches in zwei Romanen von R. Planner-Petelin	283—295
Олекса Горбач: Львівські проступницько-тюремницькі арготизми (до 1930-их років)	296—326
Святослав Гординський: До проблем «Слова о полку Ігореві». Що значить «синее вино съ трудомъ смѣшено» в сні князя Святослава?	327—335
Яків Гурський: Твірні основи українських прізвищ се- редини XVII ст.	336—361
Іраїда Герус-Тарнавецька: Пріорське Євангеліє — пам'ятка XVI-го в.	362—370
Horst Glassl: Die Schiedsrichterrolle Kaisers Alexander I. auf dem Wiener Kongreß	371—383
Milan Daňhel: Zur Grundorientierung, Verwandtschaft und Ver- schiedenheit der Ideen im ukrainischen und tschechischen philo- sophischen Denken	384—391

Володимир Кубійович

УКРАЇНЦІ В СЕРЕДНЬО-АЗІЙСЬКОМУ СТЕПОВОМУ КРАЮ

Середньо-Азійський Степовий край це умовна назва лісостепу й степу в південно-західному Сибірі й північному Казахстані, що простягається від Уралу на заході до передгір'я Алтайських гір на сході та є частково заселений українцями. До 1917 Середньо-Азійський Степовий край входив до складу провінції Азійської Росії — Степового краю (області: Уральська, Тургайська, Акмолінська, Семипалатинська); тепер творить південно-західню частину Західнього Сибіру — у складі Російської СФСР (південна частина Омської й Новосибірської областей та Алтайського краю) та північну частину Казахської ССР (області: Кустанайська, Північно-Казахська, Кокчетавська, Павлоградська й Ціліноградська повністю; її називаємо далі Цілинним краєм або Північним Казахстаном) та північні частини областей Актюбінської, Тургайської, Карагандинської і Семипалатинської; теперішню Уральську область у складі Казахської ССР зараховується до Уралу. Територія колишнього Степового краю займала приблизно 1,9 млн км² з 8,7 млн населення (1970); всього Середньо-Азійського Степового краю (у межах цілих 11 областей і одного краю; деякі з них лише частково заселені українцями) — 1,7 млн км² з 13,5 млн населення, у тому числі за советським переписом з 1970 близько 960 000 українців (7,1% всього населення), насправді значно більше. За досить докладним советським переписом з 1926 територія Середньо-Азійського Степового краю, на якій українці становили більшість, займала 460 000 км².

Українські поселенчі землі в Середньо-Азійському Степовому краю — це друга, побіч Зеленого Клину країна українського поселення, за числом українців найбільша.

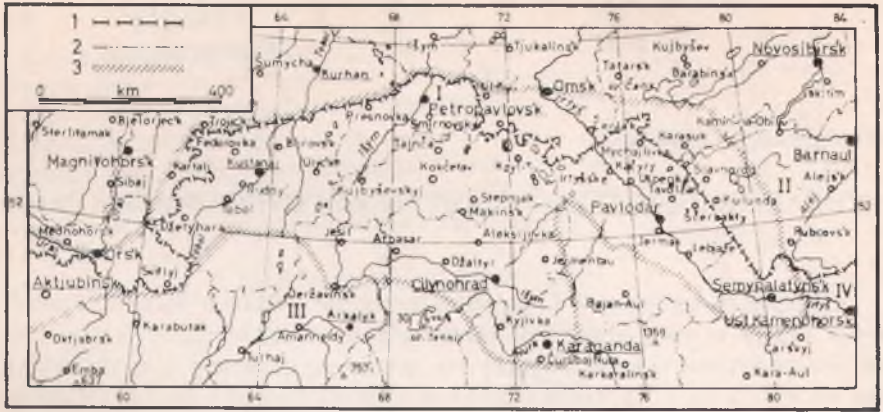
Середньо-Азійський Степовий край це розлогі, слабо розчленовані рівнини; на півночі частина великого Західньо-Сибірського низу, на півдні легко піднесена частина Казахського дрібно-сопковика. Підсоння різко континентальне (температура січня з —17° Ц. до —19° Ц.), літо коротке й гаряче (температура липня від 19° Ц. до 22° Ц.), вегетаційний період від 150 до 180 днів на рік; середня річна кількість атмосферичних опадів 300-350 мм.

2241

34990

543

Карта Середньо-Азійського Степового краю
 1 — Кордонні Казахської ССР, 2 — Межі областей, 3 — Схематична межа укр. поселенчих земель. I — Півл.-Казахська обл. II — Алтайський край. III Тургайська обл. Гол. міста областей і країв підкреслені. IV — Сх.-Казахська обл.

Середньо-Азійський Степовий край це — країна степів: на півночі лісостепу на грубих і звичайних чорноземах, далі на південь ковилового степу, врешті сухих степів.

Природа Середньо-Азійського Степового краю доволі подібна до Степової Канади, в якій поселені українці.

Українські поселенці інколи називали Середньо-Азійський Степовий край (деколи також значно менші поселенчі землі в Семиріччинській області) Сірим Клином. Цю назву (також Сіра Україна) в українській публіцистиці часом поширювано навіть на майже весь Казахстан

Історія до 1914 р. Територію сучасного Середньо-Азійського Степового краю заселявали до часу російської експансії різні кочові племена тюркського походження, що з них склалися казахи, на півночі також татари, а на північному заході башкири. Початок експансії московського царства в Середньо-Азійський Степовий край припадає пізніше ніж у Сибірі — на початок 17 в.; тоді Москва оволоділа частиною Ішимських і Іртиських степів на пограниччі з Сибіром; разом з тим тут постали перші вільні поселення селян і козаків. Для охорони кордонів перед кочовиками російський уряд збудував у 1710-их роках оборонні лінії від Омська до Семипалатинська, а в середині 18 в. від Омська до Троїцька на Уралі; їх боронили козацькі війська, об'єднані 1808 р. в Сибірське козацьке військо. У 1730-40-их р. до складу Російської Імперії увійшла решта Середньо-Азійського Степового краю, а разом з тим побудовано нові оборонні лінії та низку малих укріплень у глибині степів, що згодом перетворилися на торговельні осередки й міста: Кокчетав (1824), Акмолінськ (1824),

Тургай (1845), Атбасар (1846) та інші. На відміну від Сибіру вільні поселенці-селяни й «промислові люди» в Середньо-Азійському Степовому краю оселялися нерядо; немісцеве населення становила головна козацька людність, що, крім військової служби, займалася побічно також сільським господарством. Серед зайшлого населення були й українці. Загалом Середньо-Азійський Степовий край був слабо заселений: 1867 р. він нараховував 1 274 000 мешканців (ледве 0,8⁰/₀ на 1 км²), у тому числі майже 90⁰/₀ казахів.

Також після скасування кріпацтва приплив населення з Європи був невеликий а це через трудне освоєння засушливих земель, брак транспорту й зокрема, негативне наставлення російської адміністрації до поселенців; тому навіть у найдавніше й найгустіше заселеному Омському повіті ще в 1890 р. більшість сільського населення становили казахи. Переселенчий рух до Середньо-Азійського Степового краю збільшився з 1880-их роках (у 1880-90-их рр. постало близько 500 українських і російських поселень), але щойно з кінцем 19 в. дійшло до масового, урядом підтриманого й регульованого переселенчого руху, що його полегшила й будова Сибірської залізниці. У 1906-12 рр. в Середньо-Азійському Степовому краю оселилося близько 440 000 осіб, а за 1880-1913 — понад 1 млн.

Разом з тим все, і зокрема слов'янське, населення швидко зростало. За роки 1897 (дані загального російського перепису) — 1911 (дані Переселенчого управління) — все населення Середньо-Азійського Степового краю зросло на 55⁰/₀; в тому міського на 88⁰/₀, сільського на 53⁰/₀, українського й російського на 195⁰/₀, корінного лише на 14⁰/₀.

У зв'язку з припливом поселенців змінилася й економіка краю. До 1880-их р. головне значення мало кочове скотарство; навіть селянська й козацька людність займалася сільським господарством лише для власних потреб. Нові поселенці розорали великі простори цілиного степу (за 1880-1911 рр. площа орної землі збільшилася у вісім разів), що примусило частину казахів перейти на сільське господарство або обмежити мандрівки. І після будови Сибірської залізниці, — а згодом і бічних ліній у глибину степів — великі простори Середньо-Азійського Степового краю були далі далеко положені від залізниці (також і від сплавного Іртиша), і тому експорт зерна відогравав не велику роль порівняно з експортом свійських тварин і їх продуктів (як от вовна, масло). Промисловість була слабо розвинена. Попри значний приплив поселенців Середньо-Азійський Степовий край був далі слабо заселений: 1911 р. 2.2 мешканців на 1 км², а без напівпустель-

них степів на півдні — близько 4. У містах жило 371 000 мешканців (9,6% всього населення). Найбільшим містом був Омськ (128 000). Характер міст — торговельно-ремісничо-адміністративний.

З припливом поселенців зменшився відсоток корінного казахського населення; у смузі лісостепу воно становило 1911 р. незначну меншість, натомість у пустельному степу понад 80%, у придатному для хліборобства степу близько 40%.

Кількість українців нам ближче невідома. За переписом з 1897 р. їх було близько 58 000 — в основному в Акмолінській області (51 000 або 7,5% всього населення), найбільше в Кокчетавському повіті — 19 300 або 12,4%). Фактично кількість українців була вже тоді більша. Тому що в 1897-1914 рр. серед переселенців переважали українці, — їх кількість і відсоток значно збільшилися. Їхня кількість і розміщення в 1914 р. були подібні, як за переписом з 1926 р. (у 1915-26 рр. приплив населення з Європи був невеликий). За тим переписом кількість головних національностей у Степовому краю була така:

Таблиця 1

	1 000	%
корінне населення	2 022	45,4
українці	805	18,0
росіяни	1 389	31,1
білоруси	27	0,8
інші	217	4,7
разом	4 460	100,0

Докладніше про національні відносини у Середньо-Азійському Степовому краю див. далі.

Після 1914 р. Перша світова війна й революція принесли для Середньо-Азійського Степового краю приблизно такі зміни, як у Сибірі. Українське політичне й громадське життя виявилось у 1917-20 рр. головно по містах, насамперед в Омську, а також у Славгороді й Павлодарі. 1920 р. большевики остаточно окупували Середньо-Азійський Степовий край і поділили його поміж Сибірським краєм, що входив безпосередньо до складу Російської Федеративної Советської Республіки, і Казахською Автономною ССР (до 1925 р. під назвою Киргизька Автономна ССР), яку 1936 р. перейменовано на Казахську ССР.

Революція та неврожай і голод (в 1921-22 рр.) спричинили зменшення кількості людності і щойно в 1926-28 рр. вона досягла стану з 1914 р. Іміграція з України та Європейської частини Російської СФСР відновилася тільки 1924 р., але вона мала значно менші розміри, ніж до 1914 р.

На 1930-і рр., у зв'язку з п'ятирічками, припадає деякий розвиток промисловости; на південному пограниччі Середньо-Азійського Степового краю в Караґанді постала третя (після Донбасу й Кузнецького басейну) кам'яно-вугільна база ССРСР. Натомість примусова колективізація спричинила занепад сільського господарства, зокрема катастрофічне зменшення поголів'я свійських тварин, а разом з тим — голод і збільшену смертність. Тому населення Північного Казахстану впало з 1,9 млн у 1926 до 1,6 млн у 1939. Зміни національного складу населення нам не відомі; мабуть, утікаючи перед голодом і репресіями на Україні, в Середньо-Азійському Степовому краю поселилося деяке число українців. Чимало їх заслано (головно «куркулів») до концентраційних таборів.

Середньо-Азійський Степовий край зазнав значних змін під час другої світової війни. Уже в 1939-40 рр., до нього було заслано десятки тисяч українців з Західньої України (деякі з них працювали на ріллі, інші були ув'язнені). Після вибуху советсько-німецької війни, евакуйовано до Середньо-Азійського Степового краю низку заводів з України і сотні тисяч осіб, а господарство краю спрямовано повністю на военні потреби: воно мало постачати харчі (тому розорювано частину цілинних степів) і вугілля; розбудовано промисловість.

Після 1944 р. частина евакуйованого під час війни населення, а навіть ряд заводів, залишилися в Середньо-Азійському Степовому краю, промисловість далі розвивалася, збудовано нову залізницю Акмолінськ-Павлодар; натомість сільське господарство визнало застою, головно через брак робучої сили й сільсько-господарських машин. Нові докорінні зміни наступили з 1953 р. у зв'язку з масовим освоєнням цілинних земель із завданням створити з Середньо-Азійського Степового краю одну з зернових баз ССРСР. Упродовж 1953-59 рр. збільшено посівну площу й валовий збір у 2-3 рази, стягнуто на працю сотні тисяч осіб (переважно молодь, у великій мірі з України), заселено ними досі рідко залюднені казахами сухі степи; виникли сотні радгоспних осель, побудовано нові залізниці тощо. Попри перебої, Середньо-Азійський Степовий край став одним з основних країв в ССРСР з надвишкою зерна й тваринних продуктів. Дальша розбудова промисловости змінила економічний характер Середньо-Азійського

Степового краю з аграрного на промислово-аграрний край. Разом з тим швидко зростає кількість населення: у Цілинному краю з 1,6 млн у 1939 р. до 2,8 млн у 1959 р. і 3,5 у 1970 р., 45% населення живе у містах.

Людність. У розвитку людности Середньо-Азійського Степового краю з кінця 19 в. чергуються періоди сильного приросту як завдяки іміграції, так і високому природному приростові (до 1914, 1924-29, 1941-43, з 1953 до половини 1960-их рр.), середнього приросту, а то й застою (1915-17, 1930-31, 1935-40, 1944-52) і спаду — інколи катастрофічного (1918-22, 1932-34); тепер значний приріст людности Середньо-Азійський Степовий край завдячує передусім сильному природному приростові (цьому сприяє значна народжуваність серед казахів, а також велика кількість молодих подруж серед імiгрантів).

Зміни кількості населення в усьому Середньо-Азійському Степовому краю видно з таблиці:

Таблиця 2

	1926	1959	1970
Все населення	7 390	11 319	13 534
міське	760 (10%)	4 924 (44%)	7 034 (55%)
сільське	6 630	6 395	6 230

Розміщення населення нерівномірне: воно залежне від природних умов і часу заселення. Тому густота сільського населення найвища, а в лісостепу та вздовж рік Іртиша й Ішіма (10-25 осіб на 1 км²), середня в решті розораного степу (5-10), найнижча в сухих степах. Докладніше див. карту. Густота всього населення різко підноситься в промислових районах і близько великих міст. Густота всього населення Середньо-Азійського Степового краю — 4,8 мешканців на 1 км², саме Середньо-Азійського Степового краю — 9,0 (числа приблизні), Цілинного краю — 5,8. За 1959-69 рр. найбільший приріст людности виявляв Цілинний край (лише в ньому зросло також сільське населення) та Карагандинська область, натомість у сибірській частині Середньо-Азійського Степового краю він був менший від природного.

Сільські оселі українських і російських поселенців постали уздовж рік і битих шляхів, рідше побіч солодких озер; вододільні простори були ними не заселені з уваги на глибоке залягання ґрунтової води. Переважала лінійна форма села. Вигляд дворів і хат такий, як на рідних землях: в українців — степова мазанка,

у росіян — переважно дерев'яна хата. Більші села інколи були мішані: українсько-російські з деяким числом казахів, але й тоді українці й росіяни заселявали свої відокремлені частини. Після колективізації села зазнали деяких змін.

Іншим типом є оселі зернових радгоспів, посталі переважно в 1950-их р. Вони розташовані здебільша на дотоді незаселених вододілах, звичайно при колодязях, деколи при степових озерах; нараховують переважно 500-1000 осіб. Зернові радгоспи побудовані за типовими проєктами, розробленими в Москві й Ленінграді. Середина становить адміністративно-культурний центр, далі йдуть будинки працівників радгоспу з дерева або глини, двой одноповерхові. На периферії розташовані господарські будинки. Тому що радгоспи займають великі простори, — звичайно, крім центральної оселі, існують ще на території радгоспу невеликі присілки — т. зв. ферми, розкинені на віддалі 10-20 км від центру. Населення радгоспу звичайно з національного погляду мішане.

Національний склад людности Середньо-Азійського Степового краю, і зокрема, розміщення українців — докладніше відомі на підставі советського перепису населення 1926 р. Розміщення українців було наслідком географічно-економічних відносин та історії заселення країни. Український селянин оселявся лише в смузі лісостепу й степу, які надавалися до хліборобства. Північну межу його поселених земель становили простори, заселені вже давніше росіянами — північні частини лісостепу на пограниччі тайги; також передгір'я Алтаю було здавна заселене росіянами. На півдні межа українського поселення не була така виразна: вона сягала в смугу сухих степів, що тоді були заселені казакми. За переписом 1926 р. корінне — казахське (разом з нечисленними татарами) населення становило 45% всієї людности колишнього Степового краю; за 1897 р. 1926 р. воно зросло ледве на 6%, російське на 31%, українське на 18%. Фактично відсоток українців був вищий, бо частину їх зараховано до росіян (про це свідчить — за даними цього ж перепису, значно вищий їх відсоток серед імігрантів: серед мешканців Середньо-Азійського Степового краю, народжених у Європі, припадало на народжених на Україні більше чим народжених у Росії).

Однак і за переписом 1926 р. можна виділити (як вже сказано) в Середньо-Азійському Степовому краю смугу, де українці становили більшість. Площа її — 460 000 км² (в тому числі 405 000 км² у Казахстані; 55 000 км² — в Сибірі); вона простягається майже на 2 000 км від Оренбургу на Уралі на заході по Семипалатинськ на передгір'я Алтайських гір на сході (ширина смуги

150-500 км). На цій території українці становили більшість у 44 районах (на 81 всіх). Докладніше дивись карту й таблицю.

Таблиця 3

Національність	тис.	%
українці	915	40,4
росіяни	727	32,0
казахи	442	19,5
німці	75	3,3
мордва	33	1,5
татари	32	1,4
білоруси	22	1,0
інші	21	0,9
разом	2 267	100,0

Українці походили переважно з Лівобережної й Степової України. Про їх походження свідчать назви осель у новоосвоєному краю: Київка, Полтавка, Українка, Чернігівка та ін. По кількох роках важкої праці колишні безземельні і малоземельні селяни ставали заможними. Звичайно вони жили в чисто українських селах, часто творили суцільні українські масиви (лише 2,0% українців жило по містах, де вони становили 11% всього населення). Тому українці Середньо-Азійського Степового краю зберегали свою мову й побут та не зазнавали русифікації. Українські оселі, двори й хати (мазанки) мали той самий вигляд, як на Україні і різнилися від дерев'яних хат росіян; на відміну від російських сіл вони потопали в зелені садів.

Українці в Середньо-Азійському Степовому краю жили серед подібних географічних умов, що й українці з Галичини й Буковини, які ще до 1914 р. поселилися у степових провінціях Канади. Підставою господарства цих і тих було збіжжове господарство (яра пшениця) і тваринництво.

Серед росіян більшість становили поселенці з російських степових центрально-чорноземних губерній, меншість — козацька людність (по революції: частину її советська влада виселила), що заселявала смугу вздовж Іртиша й далі на захід аж до Орська, та нечисленні старожили (вони жили на пограниччі тайги і на передгір'ю Алтаю). Росіяни становили 63% всього міського населення, серед сільського — 29%.

Корінне населення — казахи мали більшість у 21 районі; тільки 3,6% їх жило по містах; вони щораз більше переходили

на хліборобство. Нечисленним корінним народом були татари (30 000), що жили переважно по містах (18 000). Інші малочисельні народи — це поселенці з кінця 19 в. й початку 20 в.: німці (75 000 — походили з німецьких колоній на Україні і з Надволжя), мордва (33 000), білоруси (22 000) та ін.

Чисельний склад людности трьох головних національностей саме Середньо-Азійського Степового краю (у 64 районах Казахстану й 17 Сибіру), себто відсоток, який кожна з цих національностей творила у всіх районах такий:

Кількість районів

<i>% всього населення</i>	<i>українці</i>	<i>росіяни</i>	<i>казахи</i>
<i>нижче 10</i>	15	21	60
<i>10 — 20</i>	4	17	4
<i>20 — 35</i>	4	22	1
<i>35 — 50</i>	17	11	
<i>50 — 65</i>	13	5	
<i>65 — 80</i>	18	4	16
<i>80 — 100</i>	10	1	
<i>Разом</i>	81	81	81

Як видно з таблиці, 1926 р. найбільше відокремлено від інших національностей жили казахи, які лише в Сибіру становили меншість у районах заселених переважно українцями або росіянами. Казахські райони лежали здебільша на вододілі між ріками Іргішем і Ішімом. Українці жили переважно в суто українських районах, рідше всуміш із росіянами; росіяни становили здебільша меншість у районах з українською більшістю.

На 1 358 000 українців, які жили в усьому Середньо-Азійському Степовому краю, 915 000 (67,3% всіх) жило в саме Середньо-Азійському Степовому краю, 443 000 — у розсіянні. Близько 400 000 з них жило в південно-західньому Сибірі, що межує з саме Середньо-Азійським Степовим краєм і творило меншість у районах з російською більшістю. Близько 20 000 українців жило у південно-східній частині сучасної Семипалатинської області, зокрема на південних узбіччях Тарбагатайського хребта. Українці творили переважно окремі села або й групи сіл серед російської більшості.

Національний склад населення Середньо-Азійського Степового краю і, зокрема, український стан посідання зазнав знач-

них змін після 1932 р.: великі втрати потерпіли казахські, а також українські селяни в 1932-34 рр. (голод і репресії). Пізніше постійно припливали поселенці з Європи (головно українці й росіяни), що їх советська влада поселювала на цілиних землях і в промислових районах; в 1940-их рр. до Середньо-Азійського Степового краю переселено понад пів млн німців (головно з Надволжя, а також з України). Советські переписи населення з 1939 й 1970 рр. не подають докладно сучасного національного стану населення в Середньо-Азійському Степовому краю, бо вони дають дані лише для цілих областей та зменшують кількість українців. За цими переписами національний склад населення зазнав у 1926, 1959 і 1970 р. таких змін:

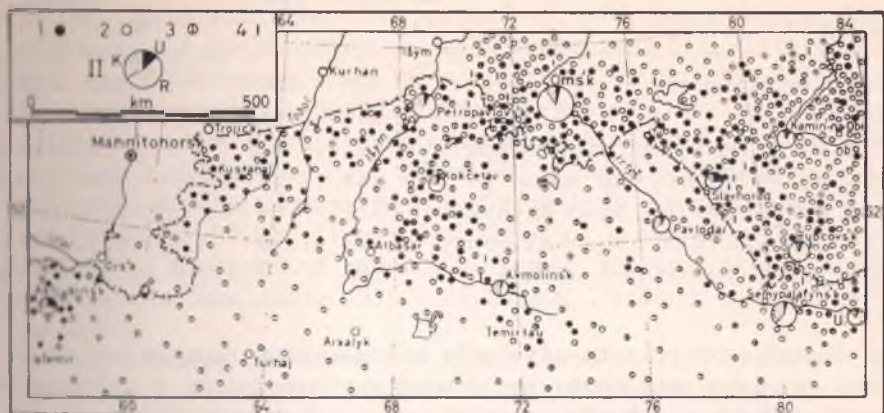
Національність	Сер.-Азійський Степ. Край						Цілиний край					
	1926		1959		1970		1926		1959		1970	
	у тис.	%	у тис.	%	у тис.	%	у тис.	%	у тис.	%	у тис.	%
українці	1358	18,3	881	7,8	960	7,1	542	28,6	396	14,7	441	12,5
росіяни	3988	54,1	7698	68,0	9036	66,7	524	27,6	1242	45,2	1659	47,2
казахи	1393	18,8	1144	10,1	1689	12,5	636	33,5	512	18,1	671	19,5
білоруси	156	2,1	120	1,1	197	1,5	13	0,7	64	2,3	105	3,1
німці	116	1,6	—*	—*	919	6,8	39	2,1	—*	—*	377	10,8
татари	72	0,9	163	1,4	244	1,8	25	1,3	50	1,8	76	2,2
інші	307	4,2	1314**	11,6**	489	4,6	118	6,2	489**	17,9**	185	4,7
Разом	7390	100,0	11320	100,0	13534	100,0	1897	100,0	2753	100,0	3514	100,0

*) подані в групі інших. **) у тому ч. також німці.

Порівняння національного складу населення за 1926 й 1956 рр. виявляє значне зменшення кількості українців і казахів, а ще більше їхнього відсотка при одночасному зростанні росіян. У 1960-их рр. зміни в національному складі були менші: характерним є збільшення кількості й відсотка казахів — завдяки їхньому високому приростові; кількість українців мала б збільшитися, але їх відсоток далі зменшився.

Числа свідчать про значно розгорнуту русифікацію міст та поступ урбанізації всіх національностей Середньо-Азійського Степового краю. Вона найбільша у росіян (61% їх живе по містах), найменша в німців (34%). 50,0% українців у всьому Середньо-Азійському Степовому краю живе по містах (в УССР — 39%), у тому числі в Цілинному краю — 39%, в решті Середньо-Азійського Степового краю — 59,0% (а в Карагандинській області аж 87%).

Відсоток українців у поодиноких областях різний (дивись карту).

Схематична етнографічна карта

Середньо-Азійського Степового краю (на 1926 р.)

1—4 — Національності (одна сигнатура — 5 000 осіб): 1 — українці; 2 — росіяни; 3 — казахи й татари; 4 — інші

II — Національності у містах: R — росіяни; U — українці; K — казахи й інші

У Цілинному краю він коливається між 11-19% (Кустанайська область), у сибірській частині Середньо-Азійського Степового краю між 2-6%, у казахській — 2-14%; значний відсоток українці становлять у давно ними освоєній Актюбінській області (14), а також у тих областях, де вони почали оселюватися щойно з 1940-их рр. — промисловій Карагандинській (9,8) і в — здебільша пустельній — Тургайській (4,0).

Як давніше, так і тепер найсуцільнішою з національного погляду є людність у північній і східній частинах Середньо-Азійського Степового краю (росіяни мають більшість по містах і в північній частині Середньо-Азійського Степового краю, де вони становили понад 80% всього населення) та в південній напівпустельній (близько $\frac{3}{4}$ людности становлять казахи), решта смуги лісостепу й степу має мішане населення з російсько-українською перевагою, при чималому відсоткові казахів і німців.

Поділ людности Середньо-Азійського Степового краю за мовою не збігається з поділом за національністю, тому, що частина неросіян уживає російської мови — 47% українців, 51% білорусів, 28% німців, але лише 2% казахів і 17% татар. За переписом 1970 р. мовна русифікація українців мала б бути така:

кількість українців	Середньо-Азійський Степовий край		Цілинний край	
	тис.	‰	тис.	‰
за національністю	960	100	444	100
за мовою	456	48	226	51
тих, що знають укр. мову як другу	271	38	23	5
тих, що не знають укр. мови	243	24	195	44
тих, що подали рос. мову за рідну	514	54	227	51
тих, що знають рос. мову як другу	377	39	181	41
тих, що не знають рос. мови	69	7	36	8

Мовна русифікація українців найдалі поступила в тих областях, де вони становлять незначний відсоток (напр. у сибірській частині Середньо-Азійського Степового краю лише $\frac{1}{3}$ подали українську мову як рідну), вона більша по містах (лише 46‰ подали українську мову як рідну), менша по селах (50‰).

До советської національної й мовної статистики можна ставитися з застереженням. Можна припускати, що 1926 р. в усьому Середньо-Азійському Степовому краю жило не 1 358 000, а 1,6 млн осіб українського походження та що 1970 р. ця кількість збільшилася навіть до 3 млн. Однак не можна заперечувати далекосяжної русифікації української маси Середньо-Азійського Степового краю, як і всіх українців, що живуть поза межами УРСР. Русифікацію українців й інших поселенців з Європи полегшує змішування різних національностей не тільки по містах, але й по радгоспах, при одночасній відсутності українських шкіл (вони існували недовгий час на початку 1930-их рр.), преси, видань тощо (національні потреби казахів, у деякій мірі й німців є задоволені). Найбільше на русифікацію українців впливали і впливають мішані українсько-російські подружжя.

Література: *Азиатская Россия*, тт. I, II, Пгд. 1914; *Українці-переселенці Семипалатинської губернії*. Лгд. 1930; Олексіюк, Т.: Українські колоніальні землі, ж. *Табір*, Варшава 1932-34; Kubijowicz, W.: *Rozmieszczenie Ukraińców w Azji. Biuletyn Polsko-Ukraiński*, Warszawa 1934; Олексіюк, Т.: *Сіра Україна*. Женева 1947; Кузнецова, З.: *Павлодарська область*. Алма-Ата 1958; Базардаев, К.: *Кустанайська область*. Алма-Ата 1959; *Народи Средней Азии и Казахстана*, т. I-II, Москва 1962-63; *Этнография русского населения Сибири и Средней Азии*. Москва 1969.

*Volodymyr Kubijovyč: Die Ukrainer im Mittelasiatischen
Steppenland*

Das Mittelasiatische Steppenland ist eine konventionelle Bezeichnung für die Waldsteppen- und Steppenzone in Südwestsibirien und im Nordkasachstan — im asiatischen Teil der UdSSR; es ist teilweise von Ukrainern besiedelt. Die ukrainischen Ansiedlungen gelten — neben denen im Fernöstlichem Amurland (*Zelenyj Klyn* „Grüner Landstreifen“) — zahlenmäßig als die zweitgrößte Ansiedlungszone der ukrainischen Siedlerwelle in Asien (dieses Gebiet wird auch *Siryj Klyn* „Grauer Landstreifen“ genannt). — Im Mittelasiatischen Steppenland wohnen — gemäß der sowjetischen Volkszählung aus dem Jahre 1970 — 1,358 000 Ukrainer, davon 443 000 zerstreut.

Der Beitrag schildert die Natur sowie die physische Geographie des ukrainischen Ansiedlerlandes, dessen Siedlungsgeschichte (insbesondere in Bezug auf die Ukrainer, die hauptsächlich 1900-13 hierher gekommen waren), die Entwicklung der nationalen Verhältnisse, die räumliche Verteilung der hiesigen ukrainischen Bevölkerung, deren Siedlungscharakter und Berufe. Es wird eine Analyse der nationalen und sprachlichen Verhältnisse dieser Ansiedler aufgrund der sowjetischen Volkszählungen aus den Jahren 1926, 1959 und 1970 geboten, die der Verfasser anhand von statistischen Tabellen und Skizzen veranschaulicht.

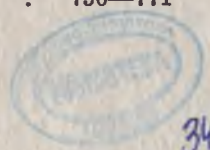
КОЛЕКЦІЯ
АРКАДІЯ
ЖУКОВСЬКОГО

Блянка Єржабкова: До історії дошкільного виховання в Україні	392—408
Володимир Т. Жила: Київ у поезії Я. Славутича	409—417
Arkady Joukovsky: Simon Petlura et la France	418—429
Дмитро Злепко: Die ukrainische griechisch-katholische Visitatur in Berlin (1940-45)	430—441
Jaroslava Josypyszyn: Indo-européens ou Scythes?	442—451
Michel Cadot: M. Bashkirtseff la cosmopolite	452—461
P. Maurice Carrez: L'aspect christologique des réactions de l'apôtre Paul en présence de l'église de Corinthe divisée (2 Corin., ch. 10-13)	462—467
Ігор Качуровський: Антиципація як архітектонічний засіб	468—478
Олександра Кисілевська-Ткач: Педагогічні студії в УВУ	479—488
† Кость Кисілевський: Мистецькі засоби слова Л. Коленської у збірці оповідань «Самотність»	489—495
Володимир Косик: До питання про еволюцію світогляду І. Франка	496—513
Josef Kratochvil: Vzpomínka na Huculy ze Zakarpatské Ukrajinu z let 1938/39	514—519
Григорій Крук: Мій шлях до різьби	520—535
Émile Kruba: La querelle des anciens et des modernes dans la littérature ukrainienne au début du XXe s.	536—542
Володимир Кубійович: Українці в Середньо-Азійському Степовому краю	543—555
Богдан В. Кузь: І. Франко як дослідник і перекладач творчості античних авторів	556—577
Jurij Kulchysky: Metropolitan A. Sheptytsky and the Bolsheviks 1939-41	578—596
Роман Кухар: Шляхами апостольської місії в Україну св. Андрія Первозванного у світлі джерельної літератури	597—608
Василь Лев: «Сон української ночі» В. Пачовського	609—633
Василь О. Луців: Українська видавнича справа в роках боротьби за державність	634—646
Nikolaus Lobkowicz: J. Zahradníček: Sechs Gedichte. Eine deutsche Übersetzung mit Einleitung	647—657
Володимир Маруняк: Видавнича діяльність української еміграції в ЧСР/Протектораті в 1900-45 рр.	658—675
Yves Millet: Rapports linguistiques ukraino-tchèques	676—683
о. Іван Музичка: Миряни в пасторальній праці Церкви	684—700
Марія Овчаренко: Маріологічні мотиви в літературі «розстріляного відродження»	701—709
Петро Одарченко: «Патетична соната» М. Куліша в німецькому перекладі	710—732
Nicolae Pavliuc: Romanian Elements in the Works of O. Kobylanska	733—755
о. Ісидор Патрило, ЧСВВ: О. П. Демський, український місіонер для Сербії в XVII ст. (1648-56)	756—771

2274

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО . 4

БІБЛІОТЕКА
ІМ
О. ОЛЬЖИЧА

3489 0

John P. Pauls: Ukrainian Musical Motives in Tchaikovsky's Opera <i>Mazepa</i>	772—778
Roland Pietsch: Mystik und metaphysische Erkenntnis bei Jakob Böhme	779—783
Богдан Романенчук: Л. Українка й французька література	784—799
Leonid Rudnytzky: Franko's <i>Panski žarty</i> in Light of German Literary Theories	800—809
Галина Семенюк: Гумор у творчості С. Васильченка	810—818
Yar Slavutych: Soviet Language Policy: The Case of Ukrainian Данило Струк Гусар: Невмирущі «Вальдшнепи», «Чухраїнці» і Цвіркуни	819—832
Богдан Струмінський: Про походження лемків з мовознавчої точки бачення	833—838
Остап Тарнавський: Людина в насвітленні філософії екзистенціалізму	839—848
о. Іван Хома: Єп. Ю. Пелеш і його «Історія унії Руської Церкви з Римом» (1878-80)	849—863
Богдан Д. Чопик: Епітет у поезії Славутича	864—873
Юрій Шевельов: Епізод з історії українського словництва Wasyl Jaszczun: English Loanwords in Modern Standard Ukrainian	874—884
	885—889
	890—907

II. ПРАВНИЧІ Й СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧО-ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Emil Vej: The Year 2000: Planned Society — a Dilemma or a Solution?	911—923
Микола Богатюк: Кримська війна (1853-56) та українська економіка	924—941
Борис Вітошинський: Самовизначення — потоптаний принцип міжнародного права	942—956
Bohdan Nawrylyshyn: The Year 2000 — The State of Nations	957—967
Юрій Герич: Меморандум О. Колесси про наші права на Львівський університет	968—980
Vasyl Markus: Church and State in Kievan Rus-Ukraine	981—999
Theodor Maunz: Die Entfaltung der Persönlichkeit unter dem Schutz der Verfassung	1000—1008
Harald Meyer-Laurin: Zum Fortbestand lokaler Rechte in Ägypten nach der Unterwerfung durch die Römer	1009—1017
Bohdan Osadczuk: Moskaus Hegemonie und Konflikte im Ostblock	1018—1028
Ярослав Падох: Предмет історії українського права в УВУ і його викладачі (1924-81)	1029—1049
Peter J. Potichnyj & Howard Aster: Modernization and Its Impact on Jewish-Ukrainian Relations	1050—1068
Зиновій Соколюк: Закон і справедливість	1069—1079
Юрій Старосольський: Думки про Шевченкову вину й кару	1080—1091

Ціна Збірника: 110.- нм (42.- ам. дол.; 52.- кан. дол.). — Замовляти в УВУ: Ukrainische Freie Universität, Pienzenauerstraße 15, D-8000 München 80, Bundesrepublik Deutschland.